

Asia: VN/29418/2024, Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta lainsäädännön muutoksiksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseksi

Viite; Ihmisoikeuskeskuksen lausunto

Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään muutoksia nykyiseen lainsäädäntöön, jossa tavoitteena on toteuttaa lapsia sekä alle 23-vuotiaita nuoria koskeva nk. terapiatakuu. Hankkeen tarkoituksena on turvata lasten ja nuorten yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin. Ihmisoikeuskeskus katsoo, että hallitus on hankkeellaan tunnistanut vakavan asian, jonka edistämiseksi hallitus seuraa myös oman valtakunnallisen nuorisotyön- ja politiikan ohjelmansa tavoitteita.

Oikeus parhaaseen saavutettavissa olevaan terveyteen, mukaan lukien mielenterveyteen, on perus- ja ihmisoikeus, jonka turvaamiseen Suomi on perustuslakinsa tasolla sitoutunut. Varmistamalla riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut julkinen valta toteuttaa samalla velvoitteitaan muidenkin perusoikeuksien turvaamisessa. Parhaan saavutettavissa olevan terveyden edistäminen turvaa mm. oikeutta elämään, työhön, koulutukseen, kulttuuriin, kuten myös yksilöiden vapausoikeuksien toteutumista. Vastaavasti terveyttä koskevien velvoitteiden laiminlyönti on omiaan vaarantamaan monen muunkin perus- ja ihmisoikeuden toteutumisen.

Hallituksen esityksessä on huomioitu apulaisoikeuskanslerinkin esittämä näkemys, jonka mukaan mielenterveysongelmien ratkaisemattomuus ja aliresursointi ovat suuri inhimillisen kärsimyksen aiheuttaja lasten ja nuorten keskuudessa Suomessa. Kaikki nuorten mielenterveyden edistämiseen pyrkivät toimet, kuten myös esityksen tavoite yhdenvertaistaa lasten ja nuorten mahdollisuutta päästä mielenterveyspalvelujen piiriin, tuleekin nähdä myönteisinä.

Esitysluonnoksessa tuodaan asianmukaisesti ilmi nykytilanteessa vallitseva oikeusturvakeinojen heikkous, kun kyse on mielenterveyspalveluiden järjestämisestä terveydenhuollon palveluna (muistutuksen teko, kantelu). Oikeusturvan toteutumisen kannalta ei ole ongelmattonta, että terveydenhuollon potilaana terapiatakuun piirissä olevaa nuorta ei esitysluonnoksessa olla varustamassa sellaisilla oikeusturvakeinoilla, jotka mahdollistaisivat tälle aidon mahdollisuuden muutoksenhakuun.

Ihmisoikeuskeskus huomauttaa myös, että nykyinen sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö mahdollistaa poikkeuksia päätösten toimeenpanojen aikarajoihin esimerkiksi silloin, kun palvelujen viiveelle on olemassa jokin

asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen syy. Tällaiseksi erityiseksi syyksi on saattanut helposti muodostua se, että asiakkaalle soveltuvaa palvelua ei yksinkertaisesti ole saatavilla. Jos tällaista resurssiperustaista hoitojonoon asettamisen mahdollisuutta ei eliminoida lasten ja nuorten terapiatakuun osalta, koko takuun lupaama määräaika terapian saannille on vaarassa vesittyä. Esityksessä tulisikin turvata se, että palveluiden saatavuuden puutetta ei tulisi voida katsoa lainmukaiseksi syyksi asettaa terapiatakuun piirissä olevaa henkilöä takuun määräajan ylittävään jonomenettelyyn.

Ihmisoikeuskeskus edistää lakisääteisenä erityistehtävänä vammaisten henkilöiden oikeuksien täytäntöönpanoa. Vaikka esitysluonnoksen vaikutusarvioinneissa on yleisesti ottaen käsitelty laadukkaalla tavalla mm. palveluiden saavutettavuutta, Ihmisoikeuskeskus toteaa, että esityksen perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusten arviointeja koskevassa osiossa tulisi laajemmin huomioida ihmisoikeusvaikutukset myös YK:n vammaisyleissopimuksen valossa. Keskus huomauttaa, että mielenterveysongelmissa voi myös itsessään olla tosiasiallisesti kyse vammaisyleissopimuksen tarkoittamasta vammaisuudesta, jolloin vaikutusarviointeja ei tulisi rajata tavalla, jossa keskitytään arvioimaan vaikkapa vain fyysisesti vammaisten nuorten mahdollisuuksia päästä mielenterveyspalveluiden pariin. Kuten kuuluukin, YK:n vammaisyleissopimus kuitenkin on, joskin lyhyesti, huomioitu esityksen säätämisyjärjestystä koskevassa osiossa.

On myönteistä, että esityksen ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin keskiössä on paitsi lasten ja nuorten oikeus terveyteen, myös asiaan kytkeytyvät yhdenvertaisuusnäkökulmat. Ihmisoikeuskeskus erityisesti toteaa, että täysi-ikäisten mutta kuitenkin nuorten henkilöiden haavoittuvuus terveyspalveluihin pääsyn kannalta on merkittävä yhdenvertaisuuskysymys.

Hallitus perustelee terapiatakuulainsäädännön erityistarvetta esityksessään viittaamalla nimenomaan nuorten ikänsä puolesta herkkään psyykkiseen kehitysvaiheeseen, millä onkin sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuuden kannalta keskeinen merkitys. Ihmisoikeuskeskus kuitenkin huomauttaa, ettei positiivista erityiskohtelua arvioitaessa ole syytä lukkiutua tarkastelemaan nuorten psyykkisen hyvinvoinnin uhkakuvia ainoastaan ikätyypillisten piirteiden tai tietynhetkisen psyykkisen kehitysvaiheen kautta. Varsinkin nuorten aikuisten itsenäisemmän elämänvaiheen aloittamista koskeva transitiovaihe altistaa nuoria systemaattiselle haavoittuvuudelle myös yhteiskunnallisella tasolla, kun nuori täysi-ikäistyttyään siirtyy monessa suhteessa omilleen, myös lain silmissä. Nuoret lakkaavat nauttimasta myös YK:n lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen antamaa suojaa 18 vuotta täytettyään.

Nuorten aikuisten mielenterveyspalveluiden yhdenvertaisuutta nakertaa sekin, että työterveyshuoltoon kuuluvat palvelut eivät ole tämän ikäryhmän käytössä tasaisesti eikä yhtä laajasti kuin työelämään integroituneemmilla vanhemmilla ikäryhmillä. Myöskään esimerkiksi YTHS:n alainen opiskelijaterveydenhuolto ei koko nuorten ikäryhmää tavoita.

Ihmisoikeuskeskus muistuttaa, että mielenterveysoikeuden toteutumisen heikko nykytila lasten ja nuorten keskuudessa on ristiriidassa paitsi perustuslakiin pohjaavien sitoumusten kanssa, myös YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Ongelmien laajakantoisuus merkitsee sitä, että mielenterveyskriisin ratkaisu tulee vaatimaan myös terapiatakuun toimeenpanon jälkeisiä, resursointiin ja koulutukseen liittyviä pitkäjänteisiä toimia ja tilanteen tarkkaa jatkoseurantaa.

Ihmisoikeuskeskus huomauttaa lopuksi, että terapiatakuu esitellään aikana, johon painottuu samanaikaisesti laajoja sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä sosiaaliturvaan kohdistuvia leikkauksia kuten myös uusilla hyvinvointialueilla esiintyviä ongelmia sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä. Nuoret näyttäytyvät tässä tilanteessa yhtenä selkeimmistä sellaisista väestöryhmistä, joihin leikkausten sekä sosiaali- ja terveydenhuollon heikentyneen saatavuuden negatiiviset vaikutukset kasautuvat. Terapiatakuuta koskevan lainsäädännön vaikutuksia arvioitaessa nämä sosiaali- ja terveydenhuollon viime aikoina heikentyneet lähtökohdat on huomioitava.

Jarna Petman
Ihmisoikeuskeskuksen johtaja

Mikko Pursimo
Nuorempi asiantuntija